

Филип Гранди

ПРЕВЕДЕНА ПОЕЗИЈА – ОТВАРАЊЕ КЊИГЕ ЗА СВЕТ

Ако затражимо да се наведу жанрови од којих се састоји књижевност, замишљам да би већина људи одговорила у таквим категоријама као што су романи, кратке приче, драма, лепа књижевност и можда историја и биографија. Неки од ових жанрова – на пример роман – релативно је модеран а књижевни облик стар као и сама књижевност је, наравно, поезија.

У мојој земљи поезија има мноштво облика. Као земља у којој енглески говорни језик преовлађује, Аустралија је свакако наследник велике традиције поезије енглеског језика од Беовулфа преко Чосера до Шекспира и следећих векова поетског израза, не само на Британским острвима већ и на многим местима где се енглески говори. Аустралија је, међутим, наследник многих других песничких традиција, јер је мултикултурно друштво, које има за циљ да подели културна богатства сваке групе у оквиру заједница са свим осталим. Тако, на пример, има обдарених Аустралијанаца који пишу на грчком и чији рад од недавно има важан утицај на оно што се зове књижевност матице.

На овом врло активном пољу текућих књижевних напора, многа дела се појављују у штампи или у другим медијима. Ми понекад заборављамо да су Аборицини из Аустралије имали песничку традицију од четресет хиљада година. То није познато већини Аустралијанаца, али то постаје познато кроз музику, више него преко штампе. Ипак, већина Аустралијанаца говори и чита само на енглеском. Иако има много хиљада грађана чији родитељи и дедови немају енглеску као свој матерњи језик, како време протиче, њихови потомци почињу да користе језик својих предака само у домаћој конверзацији са старијом генерацијом. Они почињу да сматрају енглески као свој први језик. Ипак, мултиетничко друштво захтева да културна добра група које не говоре енглески не смеју да се изгубе. Ако енглески језик монополише књижевност на културној сцени, национално наслеђе ће бити више осиромашено него обогаћено.

Опасност од овакве доминације важи само за књижевност. Уметнички облици као што су музика, игра, скулптура, сликарство и тако даље, не зависе од језика. Језик понекад може да буде потребан да их објасни, али они могу да буду представљени без тумача. Али ако у мултикултурном друштву желите да имате приступ културном наслеђу других, онда има само два начина да то учините: да научите језик тих других или да читате њихову књижевност у преводу. Већина нас нема времена да научи више од једног до два језика довољно добро да бисмо били способни да читамо њихову књижевност, а многим људима је тешко да науче други језик уопште. Тако једино средство дељења нашег књижевног блага са другима је да их преводимо што у Аустралији значи превођење на језик, који је заједнички за све, то ће рећи енглески.

Нажалост, није лако наћи добре књижевне преводиоце. Већина људи би прихватила као први принцип да ако је књижевно дело преведено на енглески, оно мора да се чита као да је оригинално написано на енглеском. То није лако постићи. Превођење прозе је довољно тешко али превођење поезије представља посебне проблеме који се понекад не могу успешно превазићи. Да набројим само неке од ових тешкоћа. Свака од њих може да постане сложена а немамо времена да се иде у детаље, зато ћу понудити кратак опис.

Да почнем са очигледним, то је, пре свега, питање риме. Рима се не користи у поезији сваког језика. Рима не постоји код Хомера ни у јеврејским псалмима. Али у неким језицима она је веома важна компонента карактера поезије. У модерном грчком, на пример, римовање је врло лако јер се врло много речи завршава сличним слоговима што је последица граматике језика. Неки грчки песници не користе риму уопште а неки је користе све време, што је довољно да уплаши преводиоца.

Ако се користи рима, преводилац се суочава са скоро нерешивим проблемом: да ли ја покушавам да преведем риму или не? Ако је одговор да, резултат ће вероватно бити маркиран неуверљивом енглеском римом или ће се искривити значење песме да би се омогућило римовање. Ако је одговор не, тада преводилац може да изоставља једно од главних одлика које чине оригинал привлачним.

Сличне тешкоће настају са ритмом и метром. Понекад оригинални језик користи метар какав се користи и у енглеском, други пут можда неће одговарати јер постоји један који служи сврси.

Затим постоји оно што зову „музички ефекти“: употреба асонансе, алитераије или ономатопије. Они понекад могу да буду лако репродуковани у преводу.

Све су ово, наравно, технички проблеми. Преводац поезије на енглески језик мора да буде мајстор вештине писања стиха на том језику. Не кажем да преводац мора да буде песник, иако то помаже, јер поезија почиње техничком вештином која мора да иде много даље. Песничка имагинација је сигурно оно што диже само техничко коректно версификовање у царство поезије. Успешни преводиоци не поседују неопходно ту врсту имагинације, већ су њима потребне две ствари: техничко умеће да репродукују на свој матерњи језик суштину поезије писано другим језиком, и имагинацију и дубинско познавање сопственог језика да репродукују или бар сугерирају имагинативни израз оригиналног песника.

Али ма како добро опремљен преводац може бити, постоји велика тешкоћа која обухвата све остале које сам управо поменуо. То је оно што можемо да назовемо *културна специфичност*. Она се састоји од употребе оригиналних пишчевих алузија, референци, додатих значења и језичких манипулација које сугерирају идеје и ликове читаоцу који може да их препозна само уколико је упознат са ауторовом културом.

Мислим да ова врста проблема настаје чешће у поезији него у прози. Проза може да буде дискурзивна и да описује ствари до детаља. Поезија фаворизује кратко и оштро опажање. Она функционише на старом латинском принципу „*multum in parvo*“, тако да преводиоци немају опцију објашњења или фуснота као у прозном делу. Можда епска поема може да понуди више слободе али мало песника данас пише епску поезију. Ипак, песници користе термине и језичке модалитете који су специфични у културном смислу више него прозни писци због потребне предности за краткоћом. И због језика који ће „призивати“ читаоцу сцене, догађаје и емоције, које прозни писац има слободу да представи на дугачко. Изгледа ми, дакле, да ако посамтрамо књижевност као прозор у свет, можемо да гледамо кроз тај прозор различито у зависности од тога да ли читамо прозу или поезију.

Песник указује на културу у оквиру које је његова или њена песма написана, док је прозни писац представља и описује. Можда могу да ову мисао упростом једним хипотетичким примером.

У припреми за овај састанак имао сам срећу да прочитам ремек дело Иве Андрића *На Дрини ћуприја* у енглеком преводу. Читањем ове књиге стекао сам чудесно осећање за историју културе овог дела света. То је чисто осећање које се добија читањем прозних дела и кад елементи културе за аутора нису најважнији већ служе као основа за развијање приче. Поента је у томе да се нисам могао посветити овом првенствено због стицања тог културног знања. Сумњам да бих прочитао песму из истог разлога. Далеко је вероватније да би се песма односила на мост на Дрини, и да би песник очекивао да читалац прихвати алузију.

Овако преводилац романа преноси елементе културе кроз преведну причу, док преводилац песме мора да нађе пут да саопшти импликације ове референце читаоцу, који може да буде несвестан културе у коју је уклопљен.

Обе врсте преводилаца отварају за нас „књигу за свет“, али је свако суочен са различитим тешкоћама у том раду. Преводилац је неопходан ако књига треба да се отвори.

На крају да поменем чињеницу да је организатор овога састанка скренуо пажњу на три велика дела из прошлости; једно је написано на шпанском а друга два на енглеском језику, једно је прозно дело а друга два су поетске драме. Нема свако на свету могућност да научи језик Шпаније или Енглеске седамнаестог века, а ипак Дон Кихот, Краљ Лир и Отело припадају свету.

Где бисмо били без књижевних преводилаца?

Превела Милка Чабрило

Filip Grandi, savremeni
australijski profesor knjizevnosti i teorije